

<https://doi.org/10.18485/analiff.2022.34.2.7>
821.111.09"04/14"

Витешка типологија Беверли Кенеди и Гавејнов лик у енглеској средњовековној артуријанској књижевности

Милица М. Спремић Кончар*

Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Катедра за англистику

Кључне речи:

Гавејн
краљ Артур
витештво
Беверли Кенеди
Смрт Артурова

Апстракт

Гавејн је највећи енглески витез. Син краља Лота од Оркнија и сестрић краља Артура, Гавејн је важан лик у енглеским средњовековним артуријанским делима, од *Историје британских краљева* Џефрија од Монмута (1136) до *Смрти Артурове* Томаса Малорија. Иако је изузетан витез, Гавејн је такође познат и као безобзиран и осветољубив. По речима Томпсона и Базбија (Thompson/Busby, 2006: 1), „више него [репутација] било којег другог витеза Округлог стола, репутација Гавејна, омиљеног сестрића краља Артура, варира између екстрема хероизма и злоће.“ Док је у раним хроникама Гавејн „моћни ратник који храбро служи свога ујака у боју“ (Thompson/Busby, 2006: 1), његова репутација опада у француским артуријанским делима, нарочито у прозним романима. Пошто су главни извори Малоријеве *Смрти Артурове* француски прозни романи, његов Гавејн је груб и недостаје му углађеност. Циљ овога рада је двојак: он анализира лик Гавејна у неколико енглеских артуријанских дела насталих пре Малорија, како би показао да је Гавејнова репутација знатно боља од оне коју има у *Смрти Артуровој*. Такође, на основу витешке типологије Беверли Кенеди као теоријског оквира, рад поставља тезу да се чак и у трагичној завршници *Смрти Артурове* Гавејн уздиже изнад грубих и базичних особина витеза-ратника и поприма особине витеза-дворанина јер схвата (мада прекасно) да добробит дружине витезова Округлог стола и Артурове краљевине мора имати предност над партикуларним интересима његовог клана и породице. (примљено: 14. фебруара 2022; прихваћено: 28. априла 2022)

<https://analifil.bg.ac.rs>

1. Увод

Гавејн је највећи енглески витез.¹ Син краља Лота од Оркнија и сестрић краља Артура, неустрашиви борац и Артуров најважнији ослонац, има значајно место и улогу у бројним делима енглеске средњовековне артуријанске књижевности, од *Историје британских краљева* Џефрија од Монмута (Geoffrey of Monmouth, *Historia regum Britanniae*, око 1136), латинске псеудоисторијске хронике којом се у енглеску књижевност први пут уводи артуријанска легенда, до *Смрти Артурове* Томаса Малорија (Sir Thomas Malory, *Le Morte Darthur*, 1485), најзначајнијег енглеског средњовековног артуријанског дела. Иако Гавејна красе врхунске витешке врлине, његово име асоцира и на мање ласкаве особине, какве су плаховитост, безобзирност и осветољубивост. Како запажају Томпсон и Базби (Thompson/Busby, 2006: 1), „више него [репутација] било којег другог витеза Округлог стола, репутација Гавејна, омиљеног сестрића краља Артура, варира између екстрема хероизма и злоће“.² Ову подвојеност могуће је разумети ако се зна да је легенда о краљу Артуру књижевни феномен средњовековне Европе, да је настала у Велсу, књижевно уобличена у Енглеској, обogaћена новим личностима и темама у Француској, а да се потом проширила по читавој Европи, од Италије и Шпаније, до Немачке и скандинавских земаља.

За енглеску средњовековну артуријанску књижевност кључан је однос са француском артуријанском књижевношћу, који је могуће описати као међусобно преплитање и прожимање. У најранијим енглеским средњовековним артуријанским делима – хроничи Џефрија од Монмута и њена два прпева, Васовом *Роману о Бруту* (Wace, *Roman de Brut*, 1155) и Лајамоновом *Бруту* (Layamon, *Brut* крај XII или почетак XIII века) – Гавејн је „моћни ратник који храбро служи свога ујака у боју“ (Thompson/Busby, 2006: 1), али је на Гавејнов лик у каснијем периоду битно утицала француска артуријанска књижевност. Док је код утемељитеља артуријанског витешког романа, француског песника Кретјена де Троя (Chrétien de Troyes, друга половина XII века), он храбар и углађен витез, потоњи француски романи у стиху и у прози доносе две потпуно различите верзије Гавејна. У романима у стиху Гавејн је због свог идеализма мета доброћудног хумора и ироније, мада је, уопште узев, позитивно приказан, док у романима у прози доживљава деградацију, а његове мане, нарочито осветољубивост, долазе до пуног изражаја и негативно га одређују у односу на друге велике Артурове витезове (Thompson/Busby, 2006: 1). Енглеска средњовековна артуријанска дела настала под француским утицајем у XIV и XV веку доносе повољну, односно неповољну верзију Гавејна, у зависности од тога да ли се темеље на француским романима у стиху или у прози. У *Смрти*

1 Види Archibald, 2004: 201; Cooper, 2003: 153. Обе ауторке уверљиво показују да је у енглеским артуријанским делима насталим пре Артура у строфама (*The Stanzaic Morte Darthur*, друга половина XIV века) домаћи витез Гавејн Артуров водећи и најистакнутији борац, док је Ланселот минорна фигура и у псеудоисторијским хроникама и у витешким романима. Ланселот добија на значају тек у Артуру у строфама, а Малори га уздиже као хероја у *Смрти Артурове*.

2 Осим ако није другачије назначено, сви цитати из извора и литературе су у преводу ауторке рада.

Артуровој Малори је за своје изворе одабрао француске романи у прози који Гавејна приказују у изразито неповољном светлу – *Потрагу за Светим Гралом* из циклуса Вулгата (*The Vulgate Queste del Saint Graal*), прозни роман Тристан (*The Prose Tristan*) и романи циклуса *Пост Вулгата* (*The Post-Vulgate Cycle*). Пошто је управо Малоријево дело имало пресудан утицај на обнову интересовања за артуријанску легенду у XIX веку (Taylor/Brewer, 1983: 1), онда је и Гавејн у остварењима каснијих аутора налик Малоријевом Гавејну, односно, по речима Томпсона и Базбија (Thompson/Busby, 2006: 17), „далеко мање атрактивна фигура од оних које се срећу другде у енглеској средњовековној књижевности“. Малоријев Гавејн се памти као несмотрен витез пренагљених поступака коме недостаје углаћеност у опхођењу према дамама и другим витезовима дружине Округлог стола, који користи склоност непотизму свога ујака краља Артура да прође некажњено за преступе почињене против витешког кодекса, и као човек пореклом са удаљених Оркнијских острва (Orkney Islands) који живи по начелима племенског друштва у коме је крвна освета врхунска дужност и најважнији завет.

Витешка типологија Беверли Кенеди (Beverly Kennedy) из њене утицајне студије *Knighthood in the Morte Darthur* полази од тезе да витез има три службе – службу Богу, службу краљу и службу дами (Kennedy, 1992: 66) – и да бити добар витез не подразумева за сваког у Артуровој дружини исту ствар: за некога то значи бити успешан борац и јахач, за некога значи поседовање дворских манира, а некеме су пресудне хришћанске врлине. Из различитих поимања витешке службе ауторка дефинише три витешка типа. Први је витез-ратник (Heroic Knight), који поседује само основне феудалне особине – храброст, вештину у боју и безрезервну оданост господару – и потиче из раног феудализма. Други је витез-дворанин (Worshipful Knight) који осим феудалних поседује и особине дворанина – лепе манире, таленат за музику, плес и отмене разговоре са дамама, и страст према лову и соколарењу; одан је господару и дами и тежи да постигне друштвени статус (worship). Трећи тип витеза је побожни витез (True Knight),³ који комбинује феудалне особине са религиозним врлинама

3 Преводни еквиваленти назива за типове витезова одабрани су тако да укажу на доминантну преокупацију сваког витешког типа и што јасније представе разлике међу њима. Кенедијева прецизира (Kennedy, 1992: 82) да сваки тип витеза „има очигледне сличности са једним или више идеалних типова претходно описаних у средњовековном епу и витешком роману“. Тако витез-ратник „има најстарију књижевну историју која се протеже чак до Беовулфа“ и која „изнад свега [...] слави лојалност ратника своје господару“. „Квалитети које цени и негује тип витеза-ратника јесу квалитети човека који очекује да већи део живота проведе у борби. Уз лојалност господару, његове најважније особине јесу храброст или срчаност и способност за борбу, која подразумева и снагу и вештину руковања оружјем“ (Kennedy, 1992: 83). Овај тип витеза живи по начелима племенске заједнице и ратничке дружине, те се витез-ратник указује као подеснији термин него витез-херој, утолико пре што Малори Гавејна не приказује као хероја, већ као сировог ратника. Витез-дворанин потиче из француских прозних романа *Тристан* и *Ланселот*, а „квалитети које цени и негује тип витеза-дворанина јесу квалитети човека који очекује да једнак део времена проведе на двору, у друштву дама и у служби господару, као и у двобоју на турниру или у рату. Он је усвојио многе дворске вештине: уме да пева и плеше, пише љубавне песме и води елегантне разговоре са дамом. Стекао је такође и истанчан осећај за политику“ (Kennedy, 1992: 86). Најкарактеристичније обележје овог типа витеза јесте његово настојање да постигне друштвени

чедности и понизности и који је одан господару и дами, али изнад свега Богу (Kennedy, 1992: 4–5). Побожни витез представља најкомплекснији витешки тип у етичком смислу „јер инкорпорира елементе из сва три традиционална извора витешког кодекса – феудалног, религиозног и дворског“ (Kennedy, 1992: 98). Кенедијева Малоријевог Гавејна сматра врхунским отелотворењем витеза-ратника⁴ и назива га „великим борцем који се никада није прилагодио дворском витешком кодексу изложеном у духовској заклетви његовог ујака⁵ (Kennedy, 1992: 85). Циљ овога рада је да кроз анализу лика Гавејна у неколико енглеских артуријанских дела која временски претходе Малоријевом, покаже да Гавејн ужива далеко већу репутацију од оне у *Смрти Артуровој*, као и да на основу витешке типологије Беверли Кенеди, која је теоријски оквир рада, постави тезу да се чак и у *Смрти Артуровој*, у трагичном финалу, Гавејн кроз неколико својих поступака уздиже изнад базичних, сирових особина витеза-ратника и поприма особине витеза-дворанина, зато што схвата (мада нажалост прекасно) да је партикуларним интересима породице и клана неопходно претпоставити интересе витешке дружине и читавог краљевства.

2. Витез-ратник

У *Историји британских краљева* Џефрија од Монмута, псеудоисторијској хроници која обухвата период од око две хиљаде година – од завршетка Тројанског рата у првој половини XIII века пре нове ере, до последњег келтског владара Кадвалдера који је умро крајем седмог века нове ере – први пут је у енглеској књижевности испричана прича о краљу Артуру. Та основна верзија приче укључује Артурово зачеће уз помоћ Мерлинове магије, крунисање после очеве смрти, сукобе са Саксонима код Јорка, Линколна и Бата, покоравање Шкота и Пикта, женидбу са Гиневером и освајање европских земаља, међу којима је најважнија Галија (Француска). По Артуровом заузимању Галије, римски цар Луције му упућује ултиматум и Артур креће у рат у коме ће његова војска убити Луција, а Артур још једино пожелети да умаршира у Рим и да од папе добије царску круну. Та му се жеља, међутим, неће остварити јер из Британије добија вести да је његов сестрић Мордред, кога је именовао за регента, узурпирао престо и да живи са Гиневером, која је погазила брачни завет. Артур се враћа у Британију, убија Мордред, али у тој последњој бици и сам буде

статус. Побожни витез, како наводи Кенедијева, није био нарочито популаран у књижевности, (мада се среће у циклусу *Вулгата*), али јесте описиван у витешким трактатима. Витез који припада овом типу „веровао је да је сам Бог установио Високи витешки ред и да је стога дужан да прво служи Бога, чак и пре свога земаљског господара“ (Kennedy, 1992: 88). Кенедијева придев *true* у називу овог витешког типа употребљава у значењу *чедан, чист од греха* (Kennedy, 1992: 94) и наводи да побожни витез усваја мистично схватање света засновано на Божијем промислу „према коме је Бог иманентан у свему што је створио и активно се меша у послове људи. Овај тип витеза верује да је важно остати у мислости [Бога] јер Бог грешне људе кажњава несрећом“ (Kennedy, 1992: 88).

4 Кенедијева врхунско отелотворење витеза-дворанина види у Тристану, а врхунско отелотворење побожног витеза у Ланселоту.

5 Витезови краља Артура у Малоријевој *Смрти Артуровој* полагају витешку заклетву сваке године на Духове, на централном окупљању дружине у Артуровом двору.

смртно рањен. Васов *Роману о Бруту*, препев *Историје британских краљева* на нормански дијалекат старофранцуског језика, у садржинском смислу верно прати свој изворник, а легенду богати дворским и витешким духом, описима љубави и чувеним додацима о оснивању дружине витезова Округлог стола и о „британској нади“ – веровању да ће се Артур вратити са Авалона када му ране буду зацељене и поново бити краљ. Други препев *Историје британских краљева*, Лајамонов *Брут* испеван на средњоенглеском језику, такође остаје веран предлошку Џефрија од Монмута, уз неколико додатака. Лајамон уводи виле које Артура на рођењу дарују снагом, племенитошћу и дуговечношћу, витешки сукоб као повод за настанак Округлог стола, Артуров пророчки сан о пропасти, и вилу Арганте којој Артур одлази смртно рањен да га исцели.

Гавејн фигурира у кључним догађајима у сва три дела, а његово присуство и помоћ Артуру су драгоцене. Занимљиво је да је у карактеру Гавејна већ у раним хроникама присутна извесна подвојеност, али да позитивне особине увелико надмашују негативне. И Џефри од Монмута и Вас и Лајамон Гавејна први пут помињу у тренутку када Артур пружа помоћ Гавејновом оцу, краљу Лоту од Оркнија, да завлада Норвешком, на коју полаже наследно право. Док је у верзији Џефрија од Монмута Гавејн у то време дечак од дванаест година кога је отац послао на школовање код папе Сулпиција у Рим, у Васовој и Лајамоновј верзији он се већ као витез вратио из Рима избрушених врлина и жељан да служи Артуровом краљевском дому коме припада и чини част. Гавејн је потом, код Васа и Лајамона (али не и код Џефрија од Монмута), један од првих говорника који реагују на ултиматум римског цара Луција и на прекор упућен младим витезовима од стране Кадора, војводе од Корнвола, да су се одали лењости током дугих дванаест година мира. Гавејн је спреман да крене у поход на Рим јер се, како каже, мир много више цени после рата – „трава је зеленија, а жетва обилнија“. Он одбацује Кадорове речи да дуготрајан мир квари младе људе јер им допушта да сувише времена проводе са дамама удовољавајући им, што их чини лењим и подложним разврату, и наноси велику штету Британији. Гавејн потврђује да младићи воле веселе приче, песме и љубав дама, и да баш због „сјајних очију и обожавања своје пријатељице младић постаје витез и учи се витешком понашању“ (Wace, 1912: 73). Ове речи о лепоти мира и благодетима љубави често се наводе као пример Гавејнових дворских врлина, а по мишљењу Франсоаз Ле Со оне означавају и почетак Гавејновог успона међу Артуровим витезовима (Le Saux, 2005: 137). Гавејн се и код Лајамона супротставља Кадору говорећи у корист мира, али изоставља одбрану љубави, што одговара основном тону Лајамоновог дела, ближем староенглеској ратничкој цивилизацији него концепту дворске љубави карактеристичном за Васов *Роману о Бруту*.

И Џефри од Монмута и Вас и Лајамон наводе да Гавејн практично започиње рат са Римљанима јер по приспећу Артура и његових снага у Галију, Гавејн на ујакон захтев одлази у логор цара Луција да му пренесе Артурову поруку да се повуче из Галије ако жели да сачува мир, или да се, ако то не жели, припреми за борбу већ наредног дана. Цар Луције одбије Артуров предлог, а Гавејн пред њим

одрубил главу Луцијевом рођаку који увреди Британце назвавши их хвалисавим кукавицама невичним борби. Ово је и први наговештај Гавејнове плаховите нарави, јер га витезови који јашу у његовој пратњи успут наговарају да у римском логору изазове сукоб, очигледно рачунајући на његову импулсивност. Убиство у римском логору претвара се у сукоб ширих размера јер Римљани траже освету и борба се распламсава. Британци из ње излазе као победници, што је увод у коначни пораз Римљана и Луцијеву погибију. И за коначну британску победу Гавејн има заслуге јер је показао велико јунаштво у борби са самим Луцијем кога, истини за вољу, није он убио, већ је римски цар страдао „од непознате руке” (Geoffrey of Monmouth, 1966: 256). Важност Гавејнове позиције у рату против Римљана видљива је и у неколико детаља које Лајамон додаје у својој верзији, а који не постоје ни код Џефрија од Монмута, ни код Васа: Гавејн преузима и одводи на сигурно римског сенатора Петреја заробљеног у борби Британаца са Римљанима после убиства Луцијевог рођака (Lawman 1993: 342) и стоји уз Артура и његове најистакнутије војсковође приликом распоређивања снага и доделе дужности команданата батаљона за коначни окршај са Луцијевим снагама (Lawman, 1993: 347). Када Артур добије вести о Мордредовој издаји и са војском крене у Британију да убије узурпатора, објављује да ће, ако у томе успе, Гавејну поверити да влада Британијом, како би се вратио у Рим по царску круну. Гавејн се том приликом одриче свога брата Мордред, уз гнушање што је издајник члан његове породице и завет у духу крвне освете да ће га лично убити (Lawman, 1993: 359). Гавејн, међутим, страда у бици против Мордред по повратку у Британију и тај губитак наговештава крај Артурове државе. Док Џефри од Монмута само помиње Гавејново име међу погинулима, Вас додаје да је Артур за њим највише жалио јер је „тај витез био дражи његовом срцу него било који други човек“ (Wace, 1912: 111), а Лајамон умеће Артуров говор у коме он оплакује смрт краља Ангела и Гавејна, својих најдражих следбеника (Lawman, 1993: 361). Према витешкој типологији Беверли Кенеди, Гавејн у све три ране хронике показује особине витеза-ратника, с тим што у Васовој верзији поседује и извесне одлике витеза-дворанина јер изриче похвалу љубави из које је јасно да наклоност дама представља врхунску мотивацију витезова. Гавејн у хроникама Џефрија од Монмута, Васа и Лајамона с правом ужива репутацију најбољег енглеског витеза и Артура најоданијег члана дружине, а његова јуначка дела и спремност на жртву умногоме наткриљују плаховитост, његову најозбиљнију ману.

3. Од витеза-ратника ка витезу-дворанину

Ране хронике укратко бележе да је Гавејн у Риму школован и произведен у витеза, а једно друго, мање познато дело детаљно реконструише Гавејново детињство, одрастање и образовање у Риму, као и његове прве витешке подвиге и повратак у Британију. То дело је латински прозни витешки роман познат под насловом *Успон Гавејна, рођака Артуровог* (*De ortu Waluuanii nepotis Arthuri*), сачуван у само једном рукопису, који је препис са почетка XIV века (London

British Library MS Cotton Faustina B VI). О времену настанка овога дела у научној литератури нема сагласности, па се помиње распон од средине XII до почетка XIV века, а аутором се сматра Роберт из Торињија (Robert of Torigni), бенедиктински монах, игуман манастира Бек (Bec) у Нормандији и управник тамошње библиотеке (Archibald, 2014: 5). *Успон Гавејна, рођака Артуровог* је типична прича о јунаку рођеном у тајности и датом на одгајање у иностраној земљи, о његовом одрастању у анонимности, првим витешким успесима, повратку у родну земљу, откривању порекла и сједињавању са породицом. Гавејн је рођен током владавине Артуровог оца Утера Пендрагона, из ванбрачне везе Артурове сестре Ане и Лота, рођака норвешког краља, и у то време таоца на Утеровом двору. Гавејна мајка даје богатим трговцима и уз њега благо и крштеницу као доказ његовог племенитог порекла, а трговци га одведу у Француску. У Француској Гавејна са брода, заједно са благом, украде сиромашни рибар и са женом га подиже као свога сина, а када напуни седам година, сво троје одлазе у Рим. Цар им додели палату јер му се рибар представи као војни заповедник из Галије, а временом успе да изгради репутацију угледног човека. Када предосети да му се ближи крај, рибар цару и папи Сулпицију открије како се обогатио и ко је дечак кога одгаја, молећи их да наставе да га школују, а када одрасте, да га пошаљу назад у Британију. Гавејн по „очевој“ смрти наставља живот у царској палати и убрзо постаје витез.

Витешка служба сваког великог јунака почиње двобојем који представља својеврсни ритуал преласка; у Гавејновом случају то је судски двобој (judicial battle) са персијским витезом Гормундом, како би се решио рат између персијског краља и јерусалимских хришћана, тада под влашћу Рима. У Јерусалиму се Гавејн огледа са Гормундом и из тродневне борбе излази као победник, за шта му буде указана велика почаст. Пошто је стекао самопоуздање и окусио сласт победе, Гавејн схвата да презире миран живот и чезне за војним успесима, што је иначе својствено витезовима краља Артура.⁶ Чувши да управо Артуру требају добри витезови, уз цареву дозволу и кутију са крштеницом коју му је забрањено да отвори док не дође пред Артура, Гавејн креће у Британију. Но, повратак у родну земљу не пролази без искушења. Први, инкогнито сусрет са Артуром претвори се у сукоб јер му се Артур грубо обрати и тражи му да положи оружје, што Гавејн одбије и у двобоју га лако обори с коња у реку. Други пут Гавејн Артура среће на двору у Карлеону и преда му документ из којег краљ сазна да му је Гавејн сестрић, али реши да му ништа не каже док овај то не завреди неким великим успехом. Гавејн, разочаран краљевим ниподаштавањем, обећа да ће сам учинити подвиг за који је потребна читава војска, а прилика за то му се укаже када помоћ потражи дама из Замка девица који под опсадом држи

6 Већ је помињан Кадоров став из раних хроника да предуг мирнодопски период квари нарочито младе људе и чини их лењима; зато се Кадор практично обрадује ултиматуму римског цара. У Малоријевој *Смрти Артуровој*, после похода на Рим и блиставе победе којој је значајно допринео и Ланселот, он се убрзо после прославе на Артуровом двору са рођаком Лајонелом отискује у нове пустоловине, јер има жељу да се и даље доказује у различитим изазовима (Malory, 2013: 190).

један пагански краљ, Артуров дугогодишњи непријатељ. Гавејн најпре посматра битку у којој Артур губи, а његови витезови заплашени беже, а онда њих двојица размене неколико заједљивих речи. Коначно, готово надљудском снагом, Гавејн савлада гарду паганског краља, а њега убије. Победоносно се враћа у двор, где га Артур сада дочекује отвореног срца и буде му предочено његово племенито порекло.

Гавејнова рана витешка каријера износи на видело његову храброст, дисциплину, снагу и оданост господару. Овај млади витез који почиње да стиче репутацију показује одлике витеза-ратника али и дозу префињености својствену витезу-дворанину. Тај спој особина два витешка типа наговештен је још у опису Гавејна као дечака кога у Риму одгаја рибар:

У међувремену, док је дечак растао, развијао је и мужевни дух и телесну дисциплину. Одлучно је настојао да достигне углаћеност⁷ и витешко умеће и бивао све више налик Вијамунду⁸ који је сматран његовим оцем. Често је долазио у царску палату и сматран је пријатељем цара и оних њему подређених. Уистину се у том младићу природно развијала изузетност са којом је освајао срца проицљивих и стицао њихову наклоност. Био је висок и отменог стаса, достојанственог држања и лепог лица, обдарен изузетном снагом. (*The Rise of Gawain, Nephew of Arthur*, 2013: 381–2)

Подразумева се да је Гавејнова иницијална оданост господару значила оданост римском цару, који га је учинио витезом и у чије је име Гавејн постигао прве успехе. Знајући Гавејново порекло и сведочећи његовим квалитетима, римски цар му, учинивши га витезом, обећа да ће му дати дар који год зажели, али се ипак невољно растаје од Гавејна када му овај затражи да крене у сукоб са персијским витезом. Својим јунаштвом Гавејн проноси славу римског цара у Јерусалиму, а његов победоносни повратак у Рим цар обележава величанственом процесijом и унапређењем. Цар показује исправност и прагматичност дајући пристанак и за Гавејнов одлазак на двор краља Артура: жели да му омогући да открије своје право порекло, али се истовремено нада и да би се уз Гавејново посредовање Британија могла вратити под окриље Рима (sic!).

Однос Гавејна са римским царем од самог почетка одликују лојалност и дубоко поштовање, што се не може рећи за однос са краљем Артуром, који започиње на обесхрабрујући начин, сасвим нетипичан за оно што се у

7 Углаћеност (courtesy) је сложен концепт витешког живота и витешких начела који подразумева три ствари: уљудан однос једнога витеза према другоме из исте дружине, уљудан однос према непријатељу и уљудан однос према дами. У првом случају, витез је дужан да помогне другоме витезу из своје дружине уколико га затекне у невољи, у неравноправној борби или рањеног. У другом случају, витез мора да се постара да сукоб са непријатељем буде равноправан, а ако непријатељ замоли за милост, витез је дужан да му милост пружи. У погледу односа према дамама, концепт углаћености подразумева витешко умеће певања, свирања, вођења отмених разговора и безрезервну преданост њиховој заштити, у сваком тренутку и у свим околностима. Види Field, 1978: 8.

8 Вијамунд је име рибара који је одгајао Гавејна.

артуријанским делима зна о наклоности између сестрића и ујака, и оставља нелагодан утисак чак и пошто је Гавејнов идентитет откривен, а он коначно интегрисан у краљевску породицу. Ако се Артурова грубост приликом првог сусрета са Гавејном у кишној ноћи може оправдати тиме што Гавејн у Карлеон стиже као непрепознат јунак, хладноћа са којом му краљ, откривши његово порекло, саопштава да му није потребан у дружини јер не зна да ли је вешт у боју или неспретан и кукавица, по мишљењу Томпсона (Thompson, 2006: 213) показује да је краљ невољан да призна хероја. Гавејнову заједљивост према Артуру у бици са паганским краљем, коју Артурова војска губи, могуће је објаснити безразложном и нетактичном увредом коју му је краљ нанео, али Томпсон указује и на дубљу психолошку мотивацију Гавејновог понашања, иначе типичну за приче о рођењу јунака. У њима „јунак најпре мора да казни родитеље који су га по рођењу одбацили, а онда да од њих добије признање права која су заиста његова“. То што Гавејн кажњава ујака а не оца, објашњава се „механизмом сепарације и дисоцијације“ у којем ујак представља фигуру оца (Thompson, 2006: 214).

Према витешкој типологији Беверли Кенеди, Гавејн у *Успону Гавејна, рођака Артуровог* особине витеза-ратника настоји да оплемени одликама витеза-дворанина, што је уочљиво у углађености која га краси и жељи да постигне друштвени статус пријемом у Артурову витешку дружину. Ово дело пружа драгоцене податке о Гавејновим формативним годинама, искушењима и успесима који су од њега начинили знаменитог витеза и рођака који истински завређује ујакову краљевску наклоност. Занимљиво је да у Малоријевој *Смрти Артуровој*, као што је поменуто, Гавејнов портрет није много ласкав, али да Гавејнов млађи брат Гарет, попут Гавејна у *Успону Гавејна, рођака Артуровог*, долази непрепознат на Артуров двор. Гарет, додуше, зна свој идентитет, али жели да достигне славу на основу личних подвига а не породичног имена, па зато од ујака, краља Артура, тражи да га прими на двор. Тамо, непрепознат, најпре годину дана служи у кухињи, а потом га Ланселот учини витезом и добије Артурову дозволу да крене у пустиловину избављења даме од тиранина. И Гавејн у *Успону Гавејна, рођака Артуровог* и Гарет у *Смрти Артуровој* достижу пуну афирмацију тек пошто учине велике подвиге и буду признати на Артуровом двору, што не говори само о изузетности Артуровог света, него и о хвале вредним особинама Гавејновог клана.

4. Побожни витез

Далеко најповољнију верзију Гавејна у енглеској средњовековној артуруијанској књижевности доноси *Сер Гавејн и Зелени витез* (*Sir Gawain and the Green Knight*), витешки роман из друге половине XIV века, сачуван само у једном рукопису, British Library Cotton Nero A.x. Анонимни аутор овога дела у научној литератури назива се Песником *Гавејна* (*Gawain Poet*) или Песником *Бисерке* (*Pearl Poet*). *Сер Гавејн и Зелени витез* кроз једну епизоду артуруијанске легенде у трајању од годину дана, слави Гавејнове најплеменитије витешке и

људске особине, приказујући тајанствену, изазовну и потенцијално смртоносну потрагу у коју Гавејн креће да оправда углед Артуровог двора. Догађај који иницира Гавејнову потрагу јесте упад Зеленог витеза на Артурову божићну прославу у Камелоту, са захтевом да му неко од витезова зада ударац који ће он примити голорук, али да тај изазивач за годину дана дође у његово боравиште, Зелену капелу, да прими исти такав ударац. Уз Артурову дозволу да одговори на изазов, Гавејн Зеленом витезу одруби главу секиром коју му је овај дао, али изазивач не умире, већ подиже главу са пода, подсети Гавејна на обавезу да га потражи и одлази из Камелота. Дело се потом бави Гавејновом припремом и наоружавањем за потрагу, дугим и самотним путовањем, искушењима у дворцу Одезер и обрачуном са Зеленим витезом у Зеленој капели.

У основи ласкавог портрета Гавејна лежи чињеница да се свесрдно труди и у великој мери успева да испуни све три витешке службе – службу Богу, краљу и дами. Служба краљу доминира првим и другим сегментом овог четвороделног витешког романа. У другом сегменту, кроз опис вишезначног симбола петоугаоника на Гавејновом штиту, уводе се концепти службе Богу и службе дами, а трећи и четврти сегмент тематизују сву сложеност настојања да се ваљано одговори трострукој обавези. Гавејнова служба краљу је беспрекорна од самог почетка јер он, једини међу витезовима занемелим од страха пред необичним странцем, устаје да одмени Артура који се спрема да удари Зеленог витеза и тако спасе част своје дружине. Преузимајући на себе овај изазов, Гавејн, како се и очекује од младог витеза, скромно пориче своје врлине и тврди да његова евентуална смрт у овој чудној пустоловини неће бити велики губитак, а потом храбро изврши први део договора. Како се време за полазак у потрагу приближава, Гавејн је све замишљенији пред опасним искушењем, али верност задатој речи и осећај дужности према краљу надиласе и немир и страх. Чувена сцена наоружавања Гавејна кроз опис петоугаоника од чистог злата утиснутог на његовом штиту ефектно дочарава све аспекте витешког живота, јер сваки крак носи неко значење. Један крак означава пет чула чијим искушењима није подлегао, а други крак пет прстију, односно физичку снагу која га никада није издала. Служба Богу огледа се у наредна два крака, који означавају веру у пет Христових рана и веру у пет Богородичиних радости.⁹ Пети крак означава витешке врлине племенитости, љубави према ближњем, чистоте, углаћености и побожности, а служба дами уводи се кроз већ поменути концепт углаћености. Поврх тога, на унутрашњој страни Гавејновог штита угравирана је слика Богородице, која му улива снагу у тешким тренуцима. Гавејново настојање да одговори трима службама најочитије је у трећем сегменту романа, у којем после скоро двомесечног путовања по беспућима Логреса¹⁰ и северног Велса и борбе са дивљим зверима и надљудским бићима, доспева у дворца Одезер, где га љубазни домаћин и његова супруга богато угосте на божићном слављу.

9 Од пет Богородичиних радости четири се односе на Христа – Благовести, Рођење, Васкрсење и Вознесење (Спасовдан) – а пета је Успење Богородице (Велика Госпојина).

10 Логрес је име Артуровог краљевства у појединим романима.

Пошто му домаћин открије да је Зелена капела близу и Гавејн прихвати његов позив да још три дана проведе у његовом дому, њих двојица склопе погодбу да ће господар који иде у лов Гавејну предати оно што буде уловио, а да ће Гавејн њему дати било шта од блага што добије у двору. Искушења на која је стављен Гавејн у дворцу Одезер односе се на директне позиве на љубав које му господарица замка упорно упућује сваког од три дана док јој је муж у лову а она долази у Гавејнове у одаје, и на многоструко неугодну ситуацију у којој се Гавејн мора исправно поставити да би био достојан амблема петоугаоника на штиту.

За службу Богу, краљу и дами способан је само најкомплекснији витешки тип – побожни витез – а Гавејн у *Сер Гавејну и Зеленом витезу* то јесте. Када је служба Богу у питању, од побожног витеза се очекује да буде „ревностни хришћанин који ће, ако не може да живи у целибату, бити одани супруг“ (Kennedy, 1992: 99), а подразумева се и да не сме бити прељубник (Kennedy, 1992: 113). Гавејн нема своју даму, и зато, када га господарица Одезера трећег дана искушавања упита да ли је срце поклонио некој другој, он то негира, додавши да неће ни „за љубавницом посегнути“ (*Сер Гавејн и Зелени витез*, 2019: 179).¹¹ Непростајањем на везу са заносном господарицом која му се несумњиво допада, Гавејн постиже много више него да је удовољио својим чулима: оправдава поверење гостољубивог домаћина и не почини грех прељубе, зауздава пориве и чак наговештава да му живот у целибату није стран, чиме достојно служи Богу. Непростајањем на љубавни однос Гавејн достојно служи и свога краља, јер брани углед његовог двора и витешке дружине, надалеко чувених по отмености, господству и исправности. Поврх тога, Гавејну полази за руком да одговори и на службу дами тако што првог дана пристане да једно другом поклоне један пољубац, другог два, а трећег три. Пољубац је у витешком свету дозвољени начин исказивања наклоности којим витез не губи ништа од репутације и доброг гласа (Kennedy, 1992: 115), а указује поштовање дами која се не осећа одбаченом, већ достојном пажње. Пољупци су у овом роману и благо које Гавејн добија на двору и сваке вечери размени са домаћином када се овај врати из лова и донесе му плен. Једини преступ који Гавејн учини током боравка у Одезеру јесте то што трећег дана уз три пољупца, уплашен за свој живот у предстојећем сусрету са Зеленим витезом, од даме прими и зелени појас, када чује да је магичан и да га никакво оружје не може посећи ако га носи. Појас зато те вечери не преда домаћину уз три пољупца, већ прећути да га је добио, како би могао да га наредног дана понесе у окршај. Много је писано о овом Гавејновом потезу и његовим могућим значењима, а критика не даје коначни одговор на питање да ли је, примивши зелени појас, осим што је прекршио договор са домаћином, постао и недостојан петоугаоника на свом штиту, јер се поколебао у вери у Христа и Богородицу.

Коначни обрачун са Зеленим витезом (господаром Одезера) показује да противник цени Гавејнову верност задатој речи и долазак у Зелену капелу, а

11 Превод М. Јаковљевић.

замаси секиром и ударац који зада Гавејну огледало су Гавејновог понашања током тродневног искушавања у двору. У прва два замаха Зелени витез не озледи Гавејна јер се прва два дана Гавејн стриктно држао договора о размени дарова, а посекотина коју добије из трећег замаха јесте казна за зелени појас који је трећег дана примио, а није предао. Зелени витез, међутим, разуме да је преступ почињен из страха за живот и то Гавејну не замера, већ му поклања појас за успомену на искушење које је пребродио. Гавејнову радост што је преживео убрзо надјача дубоко осећање стида због исказаног кукавичлука, које потом смењује излив прекора према женама. Кренувши назад пут Камелота, Гавејн везује зелени појас преко рамена и заветује се да ће га увек носити, да га подсећа на срамно посрнуће. Иако се роман завршава љубазним дочеком у Артуровом двору и дивљењем које изазива његова прича, Гавејнова потиштеност и самооптуживање који немушто надјачавају весеље остављају утисак дубоког самопрекора побожног витеза који је изневерио службу Богу јер је посумњао да ће га Бог заштитити у сукобу са Зеленим витезом и у страху посегнуо за амајлијом. Та потиштеност која, према речима једног критичара, прети да се настави и ван граница романа (Вагтон, 1998: 20, 21), указује на то да је овај витез болно свестан своје грешке, склон преиспитивању, самооптуживању, и суштински забринут за то колико је његов тренутак слабости умањιο или угрозио углед Артуровог двора. Међутим, и поред преступа, општи утисак о Гавејну остаје изразито повољан, а он достојан представник најкомплекснијег витешког типа – побожног витеза. Тај утисак се нарочито појачава поређењем Гавејна у *Сер Гавејну и Зеленом витезу* са Ланселотом у Малоријевој *Смрти Артуровој*, јер је према типологији Беверли Кенеди Ланселот врхунско отелотворење побожног витеза, без обзира на то што дуги низ година одржава прељубничку везу са краљицом Гиневером која ће у доброј мери допринети коначном слому Артурове државе. Страх од смрти и инстинкт за самоодржањем који су за тренутак уздрмали Гавејнову веру у Бога указују на преступ далеко мањи од Ланселотовог: Гавејн се није упустио у љубавни однос са господарицом замка, а трајно самооптуживање којем се предаје сведочи о његовој врхунској озбиљности и истинској посвећености високом витешком идеалу.

5. Малоријев Гавејн

За разлику од Гавејна у *Сер Гавејну и Зеленом витезу*, Гавејн у Малоријевој *Смрти Артуровој* нема добру репутацију јер су Малоријеви извори, као што је у уводу овога рада речено, прозни француски романи *Потрага за Светим Гралом* из циклуса *Вулгата*, прозни роман *Тристан* и романи циклуса *Пост Вулгата*, у којима је слика Гавејна изразито неповољна и потпуно другачија од оне у енглеским артуријанским делима пре Малорија. *Смрт Артурову* чини осам прича. Прве две описују формативну фазу развоја Артурове државе, ратове са господарима суседних области и европска освајања, чија је круна победоносни поход на Рим, где Артур од папе добија царску круну. Средишње приче описују најславније дане племенитог краља и његове витешке дружине: „Трећа прича“

је посвећена Ланселоту, „Четврта“ Гарету, а „Пета“ Тристану. У „Шестој причи“ описана је потрага за Светим Гралом, чији неповољан исход наговештава несавршеност Артуровог света и окаљаност гресима његових поданика, док у последње две приче – „Седмој“ и „Осмој“ – конфликти, клевете и мржња излазе на видело, доносећи Артуровој држави коначно уништење.

Гавејнови преступи су чести, како у формативним, тако и у средишњим и финалним причама, док се његово невитешко понашање уопште не санкционише. У „Првој причи“, у својој првој потрази, у којој је требало да одбеглог белог јелена врати на двор, Гавејн убија двоје људи – витеза у борби за брањено место и даму која је својим телом заштитила сер Бламора од Гавејновог гнева јер му је Бламор убио два ловачка пса, а Гавејн због тога њега пошао да убије. У наставку приче, у другој потрази, Гавејн на сраман начин изигра поверење сер Пелеса који воли охолу даму и дозвољава њеним витезовима да га изнова заробљавају, како би из њеног затвора могао бар да је види. Гавејн Пелесу обећа да ће учинити све што може да Пелес задобије дамину љубав, а онда оде у њен двор, каже јој да је убио Пелеса, и са њом у постељи проведе два дана и две ноћи, све док их преварени и разочарани Пелес не пронађе. У „Другој причи“, у походу на Рим, Гавејн је лудо храбар и безобзиран јер најпре у логору цара Луција одруби главу царевом витезу који му се наругао, и тако изазове сукоб са Римљанима у којем буде тешко рањен. Касније одлази у пустоловину на непријатељску територију и изазива на двобој витеза Пријама, после чега уследи још један сукоб са Луцијевим поданицима у којем је Гавејн поново рањен, а његови људи беспотребно изложени опасности. Средишње приче учвршћују негативну слику Гавејна: „Четврта прича“, посвећена стасавању Гавејновог најмлађег брата Гарета, приповеда како овај младић, одлучан да стекне славу сопственим подвизима, а не на основу порекла из познате породице, бира да га Ланселот а не рођени брат произведе у витеза, док „Пета прича“ бележи Гавејнов најсрамнији злочин – убиство Ламорака, сина краља Пелинора, Персеваловог брата и једног од најбољих витезова Артурове дружине. Гавејн убија Ламорака спроводећи начело крвне освете по којем живи његов клан, јер је краљ Пелинор убио Гавејновог оца краља Лота у борби, а непосредан повод за Ламораково убиство је његова љубавна веза са Гавејновом мајком Моргауз, коју Гавејн доживљава као њено срамоћење. Некажњавањем ни овог сестрићевог злочина Артур не открива само склоност непотизму, него доприноси почетку распада сопствене витешке дружине јер од тада најбољи витезови „или избегавају Артуров двор, као што Тристан каже да ће чинити, [...] или се, попут Ланселота, окружују рођацима ради заштите“ (Kennedy, 1992: 206). „Шеста прича“ до крајњих граница разобличава Гавејнов необуздан и насилан карактер јер он није у стању да разуме захтеве потраге за Светим Гралом – исповест, покајање и испаштање грехова – и напушта је на самом почетку, уверен, као фаталиста, да су сви догађаји „судбина коју му је Бог предодредио“ (Kennedy, 1992: 264). У „Седмој причи“ Гавејново раније непочинство посредно изазива нову невољу – тровање једног витеза на Гиневериној вечери – које затим краљицу излаже оптужби за убиство, а Гавејн,

додуше нехотице, изазива и Гиневерину љубомору и Ланселотово протеривање са двора, испривавши краљу и краљици за Ланселотов боравак у дому Девице од Астолата. Ови, као и други догађаји током дугог низа година које је провео на Артуровом двору и у његовој витешкој дружини учвршћују утисак о Гавејну као о витезу-ратнику кога одликују храброст, вештина у боју и безрезервна оданост господару, али који својим начином живота и погледом на свет често не служи на част своме ујаку и краљу јер је вишеструки прекршилац његове витешке заклетве. Тек у завршници дела, када постане јасно да су Артурова држава и витешка дружина осуђене на пропаст, Гавејн схвата озбиљност ситуације и разуме – нажалост прекасно – да лични, породични и клановски интерес мора бити подређен општем интересу. У тим тренуцима Гавејн се уздиже до најбоље верзије себе и бар накратко поприма рационалне особине витеза-дворанина, све док га трагична вест о смрти Гарета и Гахериса поново не преобрази у крвожедног витеза-ратника који смисао својих преосталих овоземаљских дана види једино у извршењу крвне освете.

„Осму причу“ отвара Агравејнова и Мордредова одлука да пред Артуром раскривају прељубничку везу Ланселота и Гиневере, чему се Гавејн врло оштро противи: „Брате сер Агравејне, молим те и наређујем ти, никада више такве ствари не износи преда мном, јер врло добро знаш да нећу бити твој саучесник“ (Malory, 2013: 870). Гавејново противљење има и рационалну и емотивну основу. Рационална се заснива на чињеници да ће, ако избије рат, „многи краљеви и велики господари бити на Ланселотовој страни“ (Malory, 2013: 871), а емотивна основа показује Гавејнову лојалност Ланселоту који је много пута спасио живот краљу и краљици, његовој браћи и њему самом: „И стога брате“, инсистира Гавејн, „чини ми се да та племенита дела и доброту треба памтити“ (Malory, 2013: 871). Агравејн и Мордред, међутим, остају при своме науму, па Гавејн са Гаретом и Гахерисом, који се такође противе завери, напушта краљеве одаје када дође Артур, не желећи да присуствује погубном потезу своје браће и свестан да је „ово краљевство потпуно уништено и разорено и да ће племенита дружина Округлог стола бити растурена“ (Malory, 2013: 872). Када Мордред и Агравејн пред Артуром оптуже Ланселота и краљицу за прељубу, Артур тражи доказ, а сестрићи га саветују да оде у лов и краљици каже да се неће вратити у двор исте вечери. Прељубници тако упадају у клопку завереника јер Ланселот на краљичин позив оде у њене одаје, а завереници долазе до врата и изазивају га на борбу у којој Ланселот убије Агравејна, Гавејнове синове Флоренса и Лавела и још једанаесторицу, док Мордред, кога само рани, успе да побегне. Убиство витезова довољан је повод за рат између Артура и Ланселота, а Артур Гиневеру за прељубу осуди на смрт спаљивањем на ломачи, јер се прељуба, ако је почини члан краљевске породице, изједначавала са велеиздајом.

Други пут за кратко време Гавејн настоји да спречи кобни ток догађаја, захтевајући од Артура да не пренагљује са кажњавањем Гиневере. Из Гавејнових речи упућених ујаку нестале су плаховитост и безобзирност, док је инсистирање на крвној освети којом се руководио читавог живота, уступило место апелу за

разумним поступањем. У тим тренуцима Малоријев Гавејн уздиже се до својих имењака из ранијих дела енглеске средњовековне артуријанске књижевности:

„Мој господару Артуре, посаветовао бих те да не пренаглиш, већ да одложиш ту пресуду мојој господарици краљици из много разлога. Један је тај да иако је сер Ланселот затечен у краљичиној одаји, може бити да тамо није дошао да учини зло. Јер ти знаш господару,“ рече сер Гавејн, „да је моју господарицу краљицу много пута силно задужио сер Ланселот, више него иједан други витез; јер често јој је спасавао живот и у биткама се борио за њу, када је читав двор одбијао краљицу. И можда га је позвала са добром а не злом намером, да га награди за добра дела која је за њу учинио у прошлости. И можда је моја господарица краљица послала по њега са том намером да јој сер Ланселот дође у тајности, знајући да је најбоље избегавати клеветање; јер често чинимо многе ствари мислећи да ће бити најбоље, а ипак може испасти најгоре. Зато се усуђујем да кажем,“ рече сер Гавејн, „моја господарица твоја краљица ти је и добра и верна. А што се тиче сер Ланселота, рекао бих да ће он исправити какву год подлост или срамоту му приреди било који витез на свету и да ће исто тако изгладити ствари око моје господарице краљице.“ (Malory, 2013: 882–3)

Артур Гавејна подсећа да му је Ланселот у обрачуну за завереницима убио брата и два сина, те да нема разлога да га воли, али Гавејн му на то даје још рационалнији одговор:

„Мој господару,“ рече сер Гавејн, „све ја то знам, а њихову смрт дубоко жалим, али с обзиром на то да сам их упозорио и унапред рекао моме брату и синовима шта ће се збити на крају, и с обзиром на то да нису поступили по мом савету, ја се нећу мешати, нити ћу се уопште светити за њихову смрт; јер рекао сам им да је узалуд борити се са сер Ланселотом. Ипак, жалим због смрти мога брата и моја два сина, али сами су је изазвали; јер често сам упозоравао мога брата сер Агравејна и говорио му за опасност.“ (Malory, 2013: 883)

Ове речи иначе безобзирног Малоријевог Гавејна, који је више пута убијао из обести и без много размишљања о последицама, показују да је у критичном тренутку направио искорак из принципа којима се руководио кроз живот и коначно разумео да без опстанка државе и дружине ни његови партикуларни интереси немају значаја. Спремност да опрости не само смрт брата него и синова, у тренуцима када је пропаст Артуровог краљевства постала суморна извесност али када још нису прокоцкане све прилике да се оно спаси, баца сасвим ново, позитивно светло на Гавејна, који је успео да победи и самог себе и обичајно право по којем живи, односно да усвоји рационалност витеза-дворанина, вишег витешког типа него што је витез-ратник. Нажалост, ни Гавејново велико отрежњење није довољно за спас, јер су односи у држави превише компликовани

и затровани. Артур, дакле, не одустаје од извршења казне над краљицом, а Гавејн одбије да је изведе пред ломачу, па најтрагичније жртве Ланселотовог спасавања краљице постају Гарет и Гахерис, који по Артуровој наредби присуствују погубљењу али су из протеста према овом чину ненаоружани, и које у општем метежу, пробијајући се до краљице, нехотице убије Ланселот. Примивши ту вест, Гавејн се, скрхан болом, у истом тренутку враћа етосу витеза-ратника чији најљући непријатељ сада постаје Ланселот и заветује се да ће положити живот како би га убио и осветио своју породицу, док су догађаји који следе само низ ситуација у којима Гавејн непопустљиво тражи освету, укидајући сваку могућност да коначна пропаст државе буде избегнута. Тако приликом опсаде Ланселотовог замка не прихвата његове позиве на мир него тражи борбу прса у прса, не дозвољава да се Артур помири са Ланселотом иако краљ то жели, а после папиног посредовања у сукобу, повратка краљице на Артуров двор и Ланселотовог одласка у родну Француску, на Гавејново инсистирање и Артур са војском креће у Француску, у рат против Ланселота. У том трагичном сукобу Ланселот Гавејна двапут рани, а пошто Гавејн ни тада не одустаје од освете, буде заказан и трећи двобој. Међутим, до трећег сукоба не долази, јер Артуру из Британије стижу вести да је Мордред – кога је именовао за регента – узурпирао престо, па краљ са војском одмах креће назад, у коначни обрачун са издајником. По искрцавању на британску обалу, у сукобу са Мордредовим снагама, Гавејн буде смртно рањен новим ударцем у тек зараслу рану из борбе са Ланселотом. На самрти пише писмо покајања Ланселоту, у којем признаје своју одговорност за рат, моли га да се врати у Британију и помогне Артуру:

Теби, сер Ланселоте, цвете свих племенитих витезова о којима сам икада чуо или их видео за својих дана, ја, сер Гавејн, син краља Лота од Оркнија и сестрин син племенитог краља Артура, шаљем поздрав и дајем на знање да сам десетог дана маја озлеђен у стару рану коју си ми задао испред града Бенвика и да је због те ране дошао мој судњи дан. И хоћу да цео свет зна да сам ја, сер Гавејн, витез Округлог стола, тражио смрт, и да ниси ти за њу заслужан, него да сам је сам тражио. Због тога те молим сер Ланселоте да се вратиш у ово краљевство и посетиш мој гроб и помолиш се [...] за моју душу. Истог овог дана кад пишем ово писамце смртно сам рањен у ону рану коју ми је први пут задала твоја рука, сер Ланселоте; јер од руке племенитијег човека нисам могао бити убијен.

Исто тако, сер Ланселоте, због све љубави које је увек било међу нама, не чекај, већ дођи преко мора што можеш брже са својим племенитим витезовима, и спаси онога племенитог краља који те је учинио витезом, мога господара Артура, јер он је у тешким неприликама због преварног издајника, мога полубрата Мордред.¹² Он се сам крунисао за краља и хтео

12 Мордред је у Малоријевој верзији Артуров син из његове успутне, инцестуозне везе са полусестром Моргауз, Игрејнином ћерком из првог брака са војводом од Корнвола. Моргауз је супруга краља Лота од Оркнија и Гавејнова, Агравејнова, Гаретова и Гахерисова мајка.

је да се ожени мојом господарицом, краљицом Гиневером; и учинио би то да она није заузела лондонски Тауер са јаким снагама. И десетог дана овога последњег маја мој господар краљ Артур и сви ми смо се искрцали у Доверу и он је натерао у бег тога преварног издајника, сер Мордред. А мене је задесила несрећа да ме ране тамо где си ме ти пре тога ранио. Датум овога писма написан је само два и по сата пре моје смрти, мојом руком, и делом потписан крвљу из мога срца. Стога тражим од тебе, најчувенији витеже на свету, да посетиш мој гроб. (Malory, 2013: 918–19)

Гавејнове последње речи достојанствен су завршетак његовог живота, велике, бурне и неретко противречне витешке каријере. Суочен са скорим крајем, Гавејн јасно сагледава сопствену улогу у трагичним дешавањима, признаје личну одговорност за своју смрт, а у маниру витешке галантности поноси се чињеницом да је страдао од Ланселотове руке, руке најбољег витеза на свету. Молбом Ланселоту да посети његов гроб и помогне Артуру у коначном окршају са Мордредом, Гавејн му симболички допушта да се врати у Британију из које га је протерао, одбацивши сваку могућност измирења и одустајања од освете. Осветнички набој витеза-ратника у последњим тренуцима Гавејновог живота ипак бива ублажен пријатељским тоном према Ланселоту и похвалом његовој изузетности, док брига за ујака остаје важна одлика овог витешког типа, изнад свега лојалног господару и блиском члану породице. Ова врста лојалности нарочито је упечатљиво дочарана кроз старање умрлог Гавејна о Артуру коме се јавља у сну да га упозори да мора испословати примирје са Мордредом до Ланселотовог повратка из Француске, јер ће stradати ако се без њега упусти у битку. Завршни догађаји у *Смрти Артуровој*, међутим, показују да примирје јесте постигнуто, али да је још брже прекршено и да у последњој бици страдају и Артур и Мордред, као и обе њихове војске, док се Ланселот и Гиневера замонашују и последње године живота проводе у покајању.

6. Закључак

Позитиван или негативан, углађен или безобзиран, Гавејн је, како изложена тумачења показују, један од најпрепознатљивијих и најзаступљенијих витезова у делима енглеске средњовековне артуријанске књижевности. Његова репутација варира од дела до дела, а витешка типологија Беверли Кенеди користан је метод за њену процену. Разматрана артуријанска дела потврђују тезу из увода овога рада да је у онима насталим пре Малорија чији извори нису француски романи у прози, Гавејн витез завидне репутације којим се краљ Артур с правом поноси и на кога се безрезервно ослања: у раним хроникама он је витез-ратник чији се поступци крећу у оквирима очекиваног, у *Успону Гавејна, рођака Артуровог* његове базичне особине витеза-ратника оплемењене су особинама витеза-дворанина, док у *Сер Гавејну* и *Зеленом витезу* млади Гавејн у потрази свога живота отелотворује највиши витешки тип, побожног витеза. За разлику од ових дела, Малоријева *Смрт Артурова*, заснована на француским романима у прози, приказује другачијег Гавејна. Малоријев Гавејн је витез-ратник који

користи привилегију припадања елитној витешкој дружини али јој мало доприноси јер искључиво и безобзирно следи сопствене интересе и интересе своје породице, док му недостаје осећај за виши облик заједништва. Из тог става потичу многа његова огрешења о витешки кодекс и уверење да му је као краљевом сестрићу дозвољено више него другима, иако је дружина заснована на идеји једнакости свих њених чланова. Но, и поред негативне репутације која Малоријевог Гавејна прати током читаве витешке каријере, он, кроз спознају неминовности трагичног распада Артурове државе и свога удела у њему, успева да надрасте анахрона уверења витеза-ратника и уздигне се до рационалности и прагматичности витеза-дворанина, покушавајући да спречи заверу своје браће против Ланселота, односно извршење Артурове смртне пресуде над краљицом. То су примери витештва који Гавејна бар делимично искупљују, па умире као бољи човек него што је то био за живота. Ти примери витештва чак и у Малоријевом делу – мада Гавејн то тамо нипошто није – наговештавају зашто се, уопште узев, у енглеским средњовековним артуријанским делима он сматра најбољим енглеским витезом.

Литература

- Archibald, E. (2004). Lancelot as Lover in the English Tradition before Malory. In B. Wheeler (Ed.), *Arthurian Studies in Honour of P. J. C. Field* (pp. 199–216). Cambridge: CUP.
- Archibald, E. (2014). Variations on romance themes in the *Historia Meriadoci*. *Journal of the International Arthurian Society*, 2(1), 3–19.
- Barron, W. R. J. (1998). Introduction. In W. R. J. Barron, (trans.), *Sir Gawain and the Green Knight* (pp. 1–24). Manchester: Manchester University Press.
- Cooper, H. (2003). The *Lancelot-Grail* Cycle in England: Malory and His Predecessors. In C. Dover (Ed.), *A Companion to the Vulgate Cycle* (pp. 147–162). Cambridge: CUP.
- Field, P. J. C. (1978). Introduction. In P. J. C. Field (Ed.), *Sir Thomas Malory, Le Morte Darthur, The Seventh and Eighth Tales* (pp. 1–67). London: Hodder and Stoughton.
- Kennedy, B. (1992). *Knighthood in the Morte Darthur*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Le Saux, F. H. M. (2005). *A Companion to Wace*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Taylor, B., Brewer, E. (1983). *The Return of King Arthur: British and American Arthurian Literature since 1800*. Cambridge and Totowa, New Jersey: D. S. Brewer – Barnes & Noble.
- Thompson, R. H., Busby K. (2006). Introduction. In R. H. Thompson, K. Busby (Eds.), *Gawain: A Casebook* (pp. 1–36). New York and London: Routledge.
- Thompson, R. H. (2006). Gawain Against Arthur: The Impact of a Mythological Pattern upon Arthurian Tradition in Accounts of the Birth of Gawain. In R. H. Thompson, K. Busby (Eds.), *Gawain: A Casebook* (pp. 209–16). New York and London: Routledge.

Извори

- Ser Gavejn i Zeleni vitez* (2019). (M. Jakovljević, prev.). Нови Сад: Матица српска.
[*Ser Gavejn i Zeleni vitez* (2019). (M. Jakovljević, prev.). Novi Sad: Matica srpska]

- Geoffrey of Monmouth (1966). *The History of the Kings of Britain* (L. Thorpe, trans.). London: Penguin Books.
- Lawman (1993). *Brut*. (R. Allen, trans.). London: J. M. Dent and Rutland, Vermont: Charles E. Tuttle Co.
- Malory, Sir T. (2013). *Le Morte Darthur*. (P. J. C. Field, Ed.). Arthurian Studies LXXX, 2 vols. Cambridge: D. S. Brewer.
- The Rise of Gawain, Nephew of Arthur* (2013). (M. L. Day, trans.). In N. J. Lacy, J. J. Wilhelm (Eds.), *The Romance of Arthur: An Anthology of Medieval Texts in Translation* (pp. 377–408). London and New York: Routledge.
- Wace (1912). *Roman de Brut*. London and New York: J. M. Dent and Sons and E. P. Dutton & Co. Inc.

Milica M. Spremić Končar

Summary

BEVERLY KENNEDY'S KNIGHTLY TYPOLOGY AND THE CHARACTER OF GAWAIN IN ENGLISH MEDIEVAL ARTHURIAN WORKS

Gawain is the greatest English knight. The son of King Lot of Orkney and the nephew of King Arthur, Gawain is a prominent character in the medieval English Arthurian works, from Geoffrey of Monmouth's *Historia regum Britanniae* (1136) to Sir Thomas Malory's *Le Morte Darthur* (1485). Although an outstanding knight, Gawain is also known as ruthless and vengeful. In Thompson and Busby's words (2006: 1), "more than that of any other knight of the Round Table, the reputation of Gawain [...] has fluctuated through the extremes of heroism and villainy". While in the early chronicles Gawain is "a mighty warrior who serves his uncle valiantly in battle" (Thompson/Busby, 2006: 1), his reputation decreases in the French Arthurian works, notably in the prose romances. Because Sir Thomas Malory's *Le Morte Darthur* is predominantly based on the French prose romances, his Gawain is rude and lacks courtesy. The aim of this paper is twofold: it looks into the character of Gawain in several English Arthurian works prior to Malory in order to show that Gawain's reputation is much better than that in *Le Morte Darthur*. Also, by employing Beverly Kennedy's knightly typology, the paper argues that even in the tragic finale of *Le Morte Darthur* Gawain rises above the basic, coarse features of a Heroic knight and leaves a better impression than anywhere else in Malory because he realizes (albeit too late) that the well-being of the Round Table fellowship and King Arthur's realm should be placed above the particular interests of his clan and family.

Key words:

Gawain, King Arthur, knighthood, Beverly Kennedy, *Le Morte Darthur*